

Megemlékezések

PAPP FERENC

(1930-2001)

2001. április 5-én, életének 71-ik évében meghalt Papp Ferenc akadémikus, a magyarországi és nemzetközi russisztika és alkalmazott nyelvészet kimagasló alakja, a magyar számítógépes nyelvészeti kutatások megindítója.

Papp Ferenc 1930. szeptember 19-én született Budapesten. Középiskolai tanulmányainak befejezése után 1948-ban látott hozzá az Eötvös Kollégium diákjaként az orosz és a francia nyelv elmélyült tanulmányozásához olyan tanárok irányításával, mint Gyergyai Albert, Gáldi László, Hadrovics László, Tamás Lajos, Kniezsa István. Szakmai pályafutását az Eötvös Loránd Tudományegyetem Orosz Intézetének aspiránsaként kezdte meg, *A jelzős szerkezetek főbb kérdései az orosz irodalmi nyelvben* című kandidátusi disszertációját 1956 őszén védte meg.

1955-ben lett a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem oktatója, ahol hamarosan megbízást kapott az Orosz Nyelvészeti

Tanszék vezetésére. Nem kevesebb, mint harminc évet töltött a debreceni egyetemen, ahol tudományos tevékenységével és oktatói munkájával elérte, hogy Debrecen nemcsak a hazai, hanem a nemzetközi russzisztikának is központjává vált. 1975-ben szervezte meg az első országos russzisztikai konferenciát, és ezzel a magyar tudomány életében páratlanul hosszú életű konferencia-sorozatot indított el, amely 25 év elteltével ma is folytatódik. Iskolateremtő egyénisége ezeken a konferenciákon bontakozott ki igazán, itt nevelte fel a fiatal russzistáknak és alkalmazott nyelvészeknek azt a nemzedékét, amely ma is a tudomány élvonalában dolgozik, és ma is Papp Ferenc-tanítványnak vallja magát. Kandidátusi értekezése után russzisztikai munkásságának következő fontos állomása az 1968-ban megjelent (két társszerzővel írt) *Kursz szovremennovo russz-kovo jazyka* című egyetemi tankönyv, amelyből nemzedékek tanulták az orosz nyelv rendszerét. Nyelvtanát nemzetközileg is a legjobb orosz nyelvtanok között tartják számon. Művei közül kiemelkedik a *Könyv az orosz nyelvről* című, 1979-ben megjelent munkája, amely az orosz nyelv rejtelseibe vezeti be az olvasót. Ez a könyv iskolapéldája annak, hogy hogyan lehet eredeti tudományos eredményeket magas színvonalon, és mégis közérthető, élvezetes stílusban kifejezni. Néhány évvel később, 1984-ben látott napvilágot az általa vezetett orosz–magyar kontrasztív nyelvészeti munkálatok eredményeként a *Contrastive Studies Hungarian - Russian* c. tanulmánygyűjtemény. A tanulmányok a magyar és az orosz nyelv

összehasonlítása alapján vonnak le nyelvpedagógiai következtetéseket. Utolsó műve, a *Moszkvai szemantikai iskola* című tanulmánykötet 2000-ben jelent meg. Ez a kötet áttekintést ad az orosz szemantikai iskola nagy alakjainak jelentéstani munkásságáról, akikhez személyes barátság is fűzte.

Papp Ferenc magyar nyelvészeti kutatásai is jelentősek. Munkássága fordulatot hozott a magyar leíró nyelvészetbe – elsősorban a morfológiába, a morfofonológiába és a lexikográfiába – mind szemléletmódját, mind módszereit, mind eredményeit illetően. A magyar leíró nyelvészethez azok a megállapításai jelentik a legfontosabb hozzájárulást, amelyeket az *Értelmező szótár* teljes főnévanyagának, több mint 31 000 főnévnek a számítógépes feldolgozása alapján fogalmazott meg. Már a hatvanas években lyukkártákra rögzítette az *Értelmező szótár* szavait, majd URAL 2 és ODRÁ típusú számítógépeken rendszerezte az adatokat. Ezt az anyagot azóta egyre újabb és újabb adathordozókra konvertálják, és ma is ezek szolgálnak mindenféle számítógépes szótárkészítői tevékenység alapjául. Papp Ferenc 60-as évekbeli magyar leíró nyelvészeti tevékenységével a lexikográfiát is forradalmasította Magyarországon. Maga a melléktermékként elkészült, 1969-ben megjelent szóvégmutató (*a tergo*) szótár is halhatatlan ötlet. A szótár újabb és újabb kiadásokban jelenik meg, és a műfordítóktól a reklámszakemberekig egyre többen forgatják. A szóvégmutató szótárt hamarosan újabb könyv követte, az 1975-ben megjelent *A magyar főnév paradigmatisztikus rendszere (Leírás és automatikus szintézis)* c. akadémiai doktori értekezése. Ez a munkája a magyar nyelv alaktanára vonatkozó leíró és elméleti kutatásoknak ma is nélkülözhetetlen forrása. Ebből a munkából a magyar főnév ragozására vonatkozó minden fontos adatot megtudhatunk, azonban nemcsak adatforrásról van szó: a könyv számos elméleti megállapítása ma is megállja

a helyét. Számítógépes nyelvészeti oldalról nézve pedig ebben a munkájában találjuk az első, a magyar főnévi alakokra vonatkozó generáló (szintetizáló) szabályokat. A számítógépen levő adatok megkönnyítették a statisztikai jellegű vizsgálatokat is. Alapvetően új és korszerű felfogást tükröznek ide vonatkozó művei. Azt, hogy az etimológiát is fontos kutatási területnek tartotta, bizonyítja az 1973-ban megjelent *Tőszókincsünk etimológiai rétegenkénti hangstatisztikája* c. munkája. A költői nyelv iránti érdeklődését mutatja az 1974-ben megjelent (társszerzőként írt) *Ady Endre költői műveinek fonémastatisztikája* c. könyve, amelyben példát nyújt a számítógép hasznosítására a stílus és a költői nyelv megismerésében.

Cikkeiben, tanulmányaiban (számuk meghaladja a kétszázat), akárcsak könyveiben, eleinte orosz filológiával illetve a transzformációs elemzés orosz nyelven történő alkalmazásával foglalkozik, később azonban általános és magyar nyelvészeti kérdések felé is fordul, s egyidejűleg a matematikai nyelvészetre specializálódva megveti a hazai számítógépes kutatások alapját. Igen értékesek azok a kezdeményezései is, amelyek a gépi nyelvészetnek a nyelvtörténetben való alkalmazását illetik. Tanulmányaiban a nyelvtudomány legkülönbözőbb kérdéseihez szólott hozzá: foglalkozott hangtannal, alaktannal, mondattannal, a gépi fordítás kérdéseivel, a nyelvoktatás különböző szempontjaival, lexikográfiai kérdésekkel, orosz-magyar kontrasztív nyelvészettel, és korát megelőzve már a 70-es években a mindennapi nyelvhasználat pragmatikai elemzésével.

Papp Ferenc 1982-től, megosztva idejét Debrecen és Budapest között, a Budapesti Közgazdasági Egyetem Nyelvi Intézetét vezette, 1985 és 1988 között pedig az ELTE BTK Általános és Alkalmazott Nyelvészeti Tanszékének volt a vezetője. 1985-ben végleg Budapestre költözött, és az MTA Nyelv-

tudományi Intézetének kutatóprofesszora-ként megszervezte és elindította az Akadémiai Nagyszótárral kapcsolatos számítógépes munkákat. 2000-ben bekövetkezett nyugdíjazásáig ezeket a munkákat irányította.

Papp Ferenc tudományszervezőként nagy szerepet játszott a magyarországi alkalmazott nyelvészeti kutatások koordinálásában. Több akadémiai ciklusban volt elnöke az MTA Nyelv- és Irodalomtudományi Osztálya Alkalmazott Nyelvészeti Bizottságának, illetve Munkabizottságának. Tudományos felkészültsége és személyisége rendkívül alkalmas volt arra, hogy az alkalmazott nyelvészet legkülönbözőbb területein dolgozó kutatók tevékenységét összefogja és irányítsa: a fordításelmélettől a gyermeknyelv-kutatásig, a szótárkészítéstől a nyelvpedagógiáig. Vértel alkalmazott nyelvész volt, aki a nyelvtudomány minden területén az elméleti eredmények gyakorlati alkalmazhatóságát is szem előtt tartotta.

A bölcsészettudományok művelői akadémikussá választásának átlagéletkorát tekintve Papp Ferenc fiatalon, 46 éves korában lett az MTA levelező, majd kilenc évvel később az MTA rendes tagja. Az elismerés mind a russzisztika, mind az általános és

alkalmazott nyelvészet terén végzett kutatásainak szólt. Akadémiai székfoglaló előadását *Magyar és orosz nyelvű szövegek számítógépes vizsgálata* címmel tartotta meg 1978-ban. Az MTA Nyelvtudományi Bizottságában, illetve Alkalmazott Nyelvészeti Munkabizottságában betöltött tisztségén kívül választmányi tagja volt a Nyelvtudományi Társaságnak, szakosztályelnöke a Neumann János Számítógép-tudományi Társaságnak, a *Studia Slavica* felelős majd tiszteletbeli szerkesztője, több nyelvtudományi és számítástechnikai folyóirat szerkesztőbizottságának tagja.

Papp Ferenc halálával az általános és alkalmazott nyelvészet, a magyar nyelvészet, a russzisztika kiemelkedő alakját, a számítógépes nyelvészet hazai úttörőjét veszítettük el, aki mind tudományos munkásságával, könyveivel és tanulmányaival, mind oktatás- és tudományszervező munkásságával maradandót alkotott, s aki tanítványainak fáradhatatlan mestere volt.

Nyitott szelleme, távlatos gondolkodása, érzékeny problémalátása, embersége mindannyiunknak hiányozni fog.

Kiefer Ferenc

az MTA r. tagja, intézetigazgató
(MTA Nyelvtudományi Intézet)